

Mit vártunk, mit kaptunk?

Évfordulók bővületében élünk, s ez cseppet sem baj, hiszen valahogyan mindig összegeznünk kell a mögöttünk hagyott esztendőket, történelmünk, életünk fontos szakaszait, s erre kiválóan alkalmasak a kerek évfordulók. Az Aracs 2023. augusztusi számában említést tettünk a Simon János politológus, szociológus, történész szerkesztette *30 éve szabadon Közép-Európában* című kötetről, melyben számos, politikával, történelemmel, joggal, gazdasággal, újságírással hivatásszerűen foglalkozó ember írt arról, mi a véleménye a rendszerváltás folyamatáról, az elmúlt harminc év küzdelmeiről, no meg mindezek tanulságairól. Annak a vaskos könyvnek a szerzői között civil embert nemigen találunk. Éppen ezért, no meg mert a „nem létező” véletlen segítségemre sietett, úgy gondoltam, ideje lenne már a civil emberek közül is sokakat megkérdezni, mit vártak, milyen gondolatokkal, elvárásokkal élték át a rendszerváltásnak nevezett időszak kezdeti éveit. Ez az alkalom még nem jött el. Ám ami a segítségemre volt, az egy dokumentum, mégpedig a 2004-ben, tehát pontosan 20 esztendeje megjelent *TF Esték* című könyv. Talán többen is emlékeznek ezekre a rendezvényekre, melyeket Schulek Ágoston és felesége, Edit szervezett. Mégpedig léleképítő, lelki és szellemi feltöltődést adó szándékkal, hiszen a változások éveiben sokan veszítették el tájékozódóképességüket, sokan nem merték elmondani gondolataikat, ezeken az összejöveteleken pedig megtehették. Az estek pedig ezt a feladatot kiválóan teljesítették. Minden est igazi szellemi élményt jelentett, sokak számára máig érvényes tanulságokkal. Az előadók között tehát kevés profi politikus szerepelt, s már csak ezért is érdemes volt az előadások néhány részletét könyvben megjelentetni, hiszen ezekből az ott elhangzott véleményekből meglehetősen pontos képet kaphattunk arról, hogy kiváló, de a politikával nem professzionális

szinten foglalkozó gondolkodóink mit várnak el a változások után. S húszesztendőnyi távlatból azt is elmondhatjuk, ma sem ártana ilyen rendezvényeket tartani s ezek tanulságait mindenki számára nyilvánossá tenni. Az alább következő előadók gondolataiból e cikkben csak keveset áll módomban idézni, de egy biztos, mondaivalóik máig sok tanulsággal szolgálnak.

A könyv a valamikori estek felszólalóinak gondolatait időrendben jelentette meg, tehát a kezdetek első vendég előadója **dr. Habsburg Ottó** volt 1993 májusában. „Örülök, hogy arról beszélhetek, mi Magyarország helye, és mi is Magyarország lehetősége az egyesülő Európában. Az Európai Parlament magyar delegációjának elnökeként elmondhatom, a kapcsolat fenntartása a Magyar Országgyűléssel, a hatóságokkal, hogy minél hamarabb jusson be országunk az Európai Közösségbe. Jó úton vagyunk, persze akadnak Nyugaton olyanok is, akiknek nem céljuk, hogy új országok jussanak be a közösségbe. Azonban tény az, hogy ezt elsősorban az '56-osoknak köszönhetjük.”

Nos, csodálatos mester és rendező az idő! Ami telik, s közben millió dolog változik, s tapasztalataink is megsokszorozódnak. E helyütt az idézetek elemzésére nincs mód. Ám úgy gondolom, volna igény rá, és meg is kellene teremteni erre a lehetőséget. Kialakulhatnának értelmes viták, már csak azért is, mert sok-sok tapasztalattal gazdagodtunk mi is az elmúlt évtizedekben, az Európai Unióval kapcsolatban is, bár már Habsburg Ottó nem lehetne jelen a vitán, holott volna miről beszélgetni vele.

A TF-estek második előadója **Fekete György belsőépítész** volt. Ő 1993 októberében mondta el gondolatait. „Abban az életben, amit itt élünk magunk körül, rengeteg kitűnő ember van. Nagyszerű emberek, akiknek műveit, élete példáját, magatartásformáját érdemes nézni, figyelni,

lesni, követni, s amikor egy kicsit keveseknek találjuk magunkat, amikor egy kicsit gyengék vagyunk, egy kicsit elesettek vagyunk, fel kell nézni rájuk, s nyugodtan, bátran, szabadon, egy kicsit többször, mint eddig tettük. Megtisztelni valakit, elismerni valakit, nagyvá tenni valakit mi csak a temetőben szoktunk. Próbáljunk változtatni a szokásainkon. [...] Tapasztalok ma egy veszélyt a mi köreinkből. Elvetjük azt, ami modern, s ez rettenetes hiba. Nem is tudok másra gondolni, mint hogy ellenségeink találták ki, hogy bennünket pusztán a hagyományok világába visszaparancsoljanak, s ezáltal a korszerűség hadállásait önkényesen, teljes szélességében és mélységében elfoglalják. [...] Én azt hiszem, hogy a mi modernjeink a korszerűség értelmében XXI. századiak. Makovecz Imre építésze, Schrammel Imre kerámiai, Szokolay zenéje igazán korszerűek, XXI. századiak. Már átlépték ezt a maszatos, mocskos konzumtársadalmat.”

Duray Miklós 1993 utolsó hónapjában jött el a TF-re. Hosszú és lenyűgöző előadását óriási siker övezte. Olyan tényekről szólt, melyeket itthon, a jelen Magyarországon nem ismerünk. Duray gondolataival is sokkal, de sokkal többször kellene foglalkoznunk. S íme az idézet tőle: „Több vonulatát rajzolhatnánk fel annak a folyamatnak, amellyel a szlovákiai magyarságot meg akarták szüntetni. A két világháború közötti időszakban fogalmazták meg mindazokat az irányzatokat és elképzeléseket, amelyeket ma is kipróbálnak rajtunk. Az első fő vonulata a felszámolásunkra való törekvésnek, a kultúránk, nyelvünk és művelődésünk megszüntetése. A másik, a gazdasági helyzetünk megrendítése, hogy elveszítsük lábunk alól az életető talajt. A harmadik vonulat pedig az államigazgatási mód. Ezeket a kommunista időszakban is – a proletár internacionalizmus körülményei között is – megpróbálták megvalósítani. A művelődésünknek, az ismereteinknek és nyelvünknek az elszorítása azzal kezdődött, hogy első rendelkezésként felszámolták a Pozsonyi Egyetemet. Azóta nincs a Felvidéken magyar egyetemi oktatás.”

Duray Miklós sírját augusztusban látogattuk meg Losoncon. A síron mindig rengeteg a virág.

Dr. Bolberitz Pál római katolikus pap, filozófus egyebek közt a jövő iránti felelősségünkről beszélt, a marxista–leninista ideológia fertőzésés-

ről. És arról, hogy: „Azért kell vallásosnak lenni keresztény értelemben, mert az ember nyomorult, mert az áteredő bűn nyomait magán viseli, mert vannak önző vágyai, s nap mint nap meg kell ezzel küzdenie. Ki szabadít meg engem ettől a nyomorúságos emberléttől, ettől a halálra ítélt léttől, hogyha nincsen valami isteni erő, nincs valami hitbéli bizonyosság arról, hogy Krisztus föltámadásában ez a fajta emberi egzisztencia már győzött?”

Ágoston András, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke 1994-ben mondta el éppen a párbeszéd szükségességéről vallott gondolatait. „Tudni kell azt, hogy a hatalom, annak ellenére, hogy fenn hirdette a népek és nemzetek testvériségét, egyenlőségét és egyenjogúságát, azért keményen, sokkal keményebben, mint bármely más nacionalizmus – legalábbis a Vajdaságban – lecsapott a magyar nacionalizmusra, vagy az annak vélt vagy mondott jelenségeire. Így tény az, hogy magyar nacionalizmus miatt sokkal többen, mintegy háromszor többen voltak börtönben, vagy néztek elébe különösen súlyos meghurcoltatásnak, mint mások más nacionalizmusok miatt.”

Czine Mihály irodalomtörténész is eljött az egyik TF-estre. Előadásának címe *Kisebbség és irodalom* volt. Imigyen kezdte: „Arra gondoljunk, hogy a két háború között mennyi idő telt el. 22 év, 20 év? Erdélyieknek 22, szlovákiaiaknak 18, és közben egy nagy irodalom született. Azóta már még több idő eltelt, de akkor abban a hitben voltak apáink, nagyapáink, hogy nem tarthat sokáig, vége lesz mindennek egyszer, és az egyetemes magyar irodalom nem fogja különböztetni, hogy erdélyi, szlovákiai, vajdasági, délvidéki. De Trianon óta most már eltelt 74 esztendő. Illyés azt mondta, hogy ötágú síp a magyar irodalom. Amikor ő ezt mondta, akkor Magyarországnak csakugyan még öt szomszédja volt. Most hét van. S hány ezeken kívül? Mert magyarok csakugyan mindenütt élnek. [...] Hosszú időn keresztül elképzelhetetlen lett volna, hogy akár a Testnevelési Egyetemen a szomszédos magyarság irodalmáról így beszélhettünk volna, mert nacionalizmust kiáltottak volna. Egy a lényeg, hogy összetartozik a magyar irodalom, a magyar művelődés. Egyebet tenni nem tudunk, de azt igen, hogy akárki akárhol éljen magyarként, abban

a biztos hitben legyen, hogy őt számontartják, hogy ehhez a kultúrához ő hozzátartozik, ezt ő is építi, és hogy őrá itthonról ugyanolyan szeretettel gondolnak, mint ahogy ő gondol haza.”

Szokolay Sándor Kodály hitéről, derűjéről, reményteltségéről és szent nyugalmaról beszélt az egyik TF-esten. Azt mondta: „Kodály hitét, derűlátását, reményteliségét, szent nyugalmit semmi sem tudta megingatni. Aki ismerte, mind tudja, hogy ez mind igaz. Ezért sem szabad kétségbeesnünk. A megmaradásunkhoz ezek hozzátartoznak, mert ők voltak, s kibírtak nehezebb időket. Hozzá hasonló, bölcsen vigyázó őrségvállalója azóta sincs nemzetünknek. Nincs utódja. Kodály szigorúsága a nemzet mértékadó garanciája volt. Ma is csak ezt a hitelesítést sirattuk. De jó lenne, ha szétcsapna közöttünk! Illyés Gyula versére írtam a tanár úr halála után a Hódolat Kodálynak című művet. Magam erősítésére is. A mű záró hangjait talán elég idéznem. Illyéssel együtt kell kimondanunk a záró sorokat: »...mert egybeálltunk általad, / s az is, ki nem dalol, / érzi a Lét, a Rend szabad / összhangját valahol.«”

Makovecz Imre 2002-ben volt vendég a TF-esten. Imigyen kezdte: „Arról a furcsa kérdésről szeretnék beszélni, amelyet mi rendszerint kikerülünk, valószínűleg önvédelmi okoknál fogva. Hogy lehet az, hogy az atlanti hatalmak, Tom Lantos, Soros és sokan mások a 45 évig meghatározást gyakorló, szovjetbarát párt egyetlen jogutódját támogatják? Hogy lehet ez? Mindannyiunk tapasztalata, hogy már '88–89-ben is így volt ez. Botránysos meglepetést okozott Magyarország, amikor a kellő és megfelelő előkészületek ellenére egy valóban szabad, mondhatnám, amatőr, de magyar kormányt választott meg. Attól a perctől kezdve a mai napig tartó, hátsó udvarokban folytatott titkos háború zajlik minden olyan kormányerő ellen, amelyik ebből a területből, történelmileg megkurtított, megalázott területből Magyarországot akar csinálni. Vajon mi lehet az ok, vagy milyen magyarázatot lehet találni arra, hogy ez így van? A nyugati hatalmaknak kik a kommunisták? Vajon kik csinálták 1919-et, 1947-et, '56-ot, '68-at és 2001. szept. 11-ét? Milyen érdekszférák működnek, s hogyan működnek, amelyek úgy gondolják, hogy itt, Magyarországon nem egy szociális hálával védett,

erős állam által kontrollált, erős gazdasági fennedülést kell produkálni, hanem egy dél-amerikai balkanizált típusú amerikai pénzvilágot. Kik azok, akiknek elemi érdeke, és a történelemmel természetes összefüggésben álló érdeke az, hogy ez így legyen? Mert előttem kétségtelen, hogy a '94 és '98 között eltelt szocialista kormányzás egyértelműen egy dél-amerikai világ felé vitte el Magyarországot. Magyarország elemi érdekeit nem képviselte, és ellenzéki formájában is a nemzeti és természetes emberi érdekek ellen dolgozik. [...] Kérem, a Magyar Szocialista Párt az 1984-től kezdődő időszak alatt az ország leggazdagabb rétege lett. Nem nagyon hiszem, hogy polgári aggyal és fantáziával el tudjuk képzelni azt a gazdagságot, amelyet ez jelent. [...] Magyarországnak belülről kell tudnia megújulni, szemléletben, gazdasági erejében, kitartásában, és olyan emberekre kell bízni a jövőjét, akik az ő gyerekei. Akikben bízhat, akik tudnak győzni azok felett, akik már mindent megtettek a haza kompromittálásáért.”

Tőkés László igen sok tényezőre kitérő előadásából csak röviden idézek: „A területeket lehet szabdalni, a határokat át lehet rajzolni, azonban a nemzetet, kultúrát, a szellemiséget, a lelkeséget nem lehet felosztani a határokhöz képest. Ez a fajta csonkítás, öncsonkítás és ez a fajta gondolkodás – és hadd ne szaporítsam a példákat, mindenki tucatnyi példát mondhatna erre nézve –, ez a fajta öncsonkítás, mely végbemegy háromnegyed évszázada mibennünk, mely elhaltalmasodik a nemzet zömén, ellene mond a valóságnak, mert a valóság az, hogy akár a holdon is lehetnénk, mi ugyanazok vagyunk, és ilyen értelemben igaza van Szócs Gézáknak, a költőnek, hogy globális nemzettudatról is beszélhetünk, ha éppen tetszik. Ez az egyetemes nemzettudat kulcsol össze bennünket is, akik több helyről származunk, több helyről a Kárpát-medencének, talán még az óceánon túl született magyarok is ülnek itt ebben a teremben.”

Tempfli József püspök *Magyar összefogás* címen tartott előadást 1996 októberében a TF-en. Íme a részlet: „Úgy érzem, napjainkban a legfontosabb gondolat az, hogy magyar összefogás. Egy földműves ember úgy jellemezte: hát igen, valamikor azt mondták a magyar nemzetről, hogy lovas nemzet. A lovakat pedig

nehéz megfékezni. Hát úgy látszik, egy kicsit a nemzet tagjaira is átragadt ez – mondotta a maga egyszerűségével. Miért fontos a magyar összefogás? Engedjétek meg, hogy e rövid kis, megtörtént példával, eseménnyel szemléltessem előttetek. A '40-es években – egészen pontosan '43-ban – egy főúri családnak volt az esküvője lent a magyar Alföldön, és bár volt nekik Pesten is palotájuk, Bécsben is, másutt is, és ezer holdjaik voltak, mégis az egyik kisközségben ülték a lakodalmukat. Ott is volt nekik kastélyuk, azt mondták, falun lehet igazán jól mulatni. A faluban értelmiségi a pap volt, a bíró, a jegyző, sok előkelőség meg volt hívva a lakodalomra: grófok, bárók, földbirtokosok és így tovább, a faluból a falu bírója, s természetesen a plébánosa is. És mikor vége volt az esküvőnek, a kastély előszobájában, előcsarnokában fogadták a vendégek gratulációját, és két asztal is ki volt téve, ahová letették az ajándékaikat a meghívottak. Magam, mint kis elemista gyermek, ott lábatlankodtam, ministráltam kíváncsiskodva, szemkápráztató dolgokat lehetett ott látni. Aranytárgyakat, ezüsttárgyakat, drága kristályokat, dagadó pénztárcákat. A bírónak, a falu bírójának csak hét elemije volt, s egyszerű ember volt, de természetes paraszti okossága is volt neki. Mindig tudta, hol a helye, és mit kell csináljon. Mindenki bölcsnek tartotta. Azért is választották bírónak. Ő legutolsónak maradt a gratulálók sorában, és a nagy főúri vendégsereg kíváncsian nézte, hogy vajon mit mond a bíró, és vajon mit ad ajándékba a fiatal főúri párnak. Mert a kezében nem volt semmi. És mikor a bíró lépett eléjük utolsónak, szerény módon elővett a zsebéből egy kis bronzérmét, odamutatta a fiatal pár elé, és a következőket mondotta: Sok drága ajándékot láttam itt letéve a lábatok elé – s mintha csak prófétai szellem lett volna, élt volna benne, úgy folytatta: A történelemnek jöhetnek olyan viharjai, amelyek a ti kastélyaitokat, ezer holdjaitokat, ezt a sok drágaságot is elsöprik, de ha ti megtartjátok ennek a kis éremnek a tanítását, akkor mégis boldogok lesztek, ha mindent el is fogtok veszíteni. Drága családi ereklyeként tartottuk ezt az érmét. Nagypám, aki a holland hadseregben szolgált, mint zsoldos, mikor Hollandia és Anglia között harc dúlt, ő kapta ezt az érmet, mikor végre megbékéltek, a megbékélésnek az emlékére nyomták, és

minden zsoldosnak adtak egy-egy emlékermét. A békekötés emlékérme. Nézzétek, mit ábrázol az érem – mondotta. És megmutatta. A domborműben a bronzérmén egyik oldalon egy ökörpár volt látható, amint egy szekeret húznak, és alá ez volt írva: »Ha összetartunk, mindent elérhetünk.« Utána megmutatta az érem másik oldalát, ott pedig hullámzó víz látszott. A hullámzó vízen két cserépkancsó volt – szinte látszott már, hogy összeütődnek – és ennek az aljára az volt írva: »Ha egyenetlenkedünk, tönkremegyünk.« És azt mondta nekik: halljátok, mi a házassági boldogságotoknak és tartósságának a nyitja? Ennek az éremnek a tanítása. Ha mindenben összetartotok, akkor boldogok lesztek, mindent elérhettek, de ha egyenetlenkedtek, tönkrementek...

És mit ad a jó ég? Jött a második világháború, valóban elseperte ennek a fiatal párnak a kastélyait, az ezer holdjait, és a végén csak úgy tudtak megélni, hogy Kolozsváron cselédi sorsot váltaltak egy előkelő családnál, ott főztek, mostak, takarítottak, de örültek, hogy meghúzhatták magukat. A feleség azt mondta: »Püspök úr, mégis mindig boldogok voltunk, mert két szép gyermeket neveltünk fel, hitben, magyarságban és becsületben. Igaza volt annak a falusi bírónak.«

Tisztelt Olvasó!

A TF-estek előadásainak nem egészen felől idéztem a fentiekben. A könyvben sok-sok bölcs és okos gondolat van még, ezeket bármikor örömmel tárom mindenki elé, aki nem ismeri a kötetet. Igen, ilyenek voltunk akkoriban, a rendszerváltás hajnalán, amikor a TF-estek zajlottak. Ilyen bizakodók. S reménykedtünk abban, hogy lesz mód majd a gondolat- és véleménycserére. Nos, nem állíthatjuk, hogy ez megvalósult. Ma ezt szinte lehetetlenné teszi az önmagából kifordult világ. Mégis azt gondolom, törekedni kellene arra, hogy a TF-estekhez hasonló fórumok létrejöhessenek. S megismerjük egymás gondolatait. Mindenesetre sokan reménykedünk ebben. Nem tudom, nem tudhatom, hogy cikkem olvasóit meggyőzte-e a számos gondolat, melyet a TF-estek civil fellépőitől, előadóitól „loptam”, s melyet ők a rendszerváltás hajnalán tártak a nyilvánosság elé, bízva abban, hogy lehetőség adódik majd a párbeszédre. A TF-estek résztvevőinek, felszólalóinak, ha még élnek, hiszen sokan meghaltak már közülük, biztosan örömet

szerezne, ha létrejönnének ilyen fórumok. Mégpedig azért, hogy megmutassuk, az élet civil oldalán számos olyan gondolkodó él, akinek megfigyelését figyelembe kellene venni, már csak azért is, mert közülük igen sokan úgy ismerik a múltat, hogy a segítségükkel sokkal könnyebb nekünk a jelenben gondolkodni, és sokkal hatékonyabban tudunk/tudnánk jövőt építeni. S ha demokráciáról beszélünk, akkor tudomásul kell venni, annak elengedhetetlen feltétele, hogy szóba álljunk azok-

kal, akiknek a gondolatait érdemes megismerni, mert rengeteg élettapasztalattal rendelkeznek, no és magyar emberek, ennek a közösségnek a tagjai. Tehát joguk van elmondani gondolataikat, és persze meg is kell hallgatni őket. Ilyenek voltak – sajnos többen már csak voltak – a hajdani TF-estek felszólalói is. Azt pedig, hogy megkaptuk-e, amit hajdan vártunk, nos, mindenki döntse el maga, s ha van módja rá, tárja is a nyilvánosság elé.

Illusztráció Hedry Mária Fénykeresők című kötetéhez II.